

KALKINMA AJANSLARI VE KALKINMA AJANSLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE BEKLENEN KATKILARI*

Arş.Gör.Dr.Erdal ARSLAN
Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F.

Özet

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine bölgesel gelişme politikalarının da dâhil edilmiş olması, yaklaşık kırk yıldır uygulamakta olduğumuz bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma süreci içine girmemize sebep olmuştur. Bu yeni yapılanmanın temel aracı ise Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak adlandırılan yeni yerel birimler olmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik açıdan gelişmesini hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılar olarak tanımlanmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, ülkemizde 5449 sayılı Kanununun, 25.01.2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabulü ve 08.02.2006 tarihli ve 26.074 sayılı Resmi Gazetede de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile "Kalkınma Ajansları" adı ile kurulmuştur. Kanununun amacının ise "kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak" olarak ifade edilmiştir. Devam eden süreçte, ilk olarak Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ile İzmir ilini ve bölgesini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansları pilot uygulama olarak kurulmuştur. Günümüzde ise yirmi altı adet kalkınma ajansı kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedirler.

---

* Bu çalışma, 2010 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen Doktora Tezi'nden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmamızda öncelikle Bölge ve Bögeselleşme kavramlarını tanımladıktan sonra Bölgesel Kalkınma Ajanslarının tanım ve işleyişine, ardından Ülkemizdeki Bölge Sınıflandırmalarına ve Bölgesel Gelişme Politikalarına değinilecektir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yaptıktan sonra, Ülkemizde Bölgesel Kalkınmayı gerçekleştirmek için birçok araç ve politika denendiğine ve bunlardan pek olumlu sonuçlar alınmadığına değinilip, bazı kesimlerin günümüzün popüler kalkınma aracı olarak gördüğü kalkınma ajanslarının, yapılan eleştirilere rağmen denenmesi gereken bir araç olduğu tespiti yapılarak çalışma sonuçlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel Kalkınma, Türkiye Ekonomisi, Kalkınma Politikaları,

Summary

The fact that local development policies have been included in the period of Turkey's joining European Union has resulted in us getting into a reconstruction period leaving aside the local development model, policy and tools that we had been using for about forty years. The essential tool of this reconstruction is the new local units named Local Development Agencies (LDA). Local Development Agencies are defined as structures which aim the economical development of the region by providing coordination among all private and public corporations, local authorities and civil society organizations that are in a certain geographical region of a country and which are founded depending upon a legal provision.

Local Development Agencies was established in our country by the name of "Development Agencies" with the admission of law number 5449 on 25.01.2007 by General Assembly of TGNA and after being published in Official Journal. And the aim of the law was stated as "accelerating the regional development in line with the principles and policies anticipated in the national development plan and programmes, ensuring its maintainability, reducing the interregional and regional gaps of development by ensuring the appropriate and active use of sources and activating the local potency".

In the following period, Çukurova Development Agency that include Adana and Mersin, and Izmir Development Agencies that include Izmir and its region was established as pilot scheme. And

today, twenty six development agencies have been established and continue their activities.

In this study, after primarily defining the notions Region and Territorialization, we will advert the definition and process of Local Development Agencies, and then the Classifications of Region and Regional

Development Policies and in the conclusion chapter, after a general evaluation, we will advert that many means and politics were used to implement Regional Development in our country and not really positive results were obtained from these, and the study will be concluded by ascerting that development agencies, which are considered by certain fractions as today's popular development tool, are means that need to be tried in spite of the criticism.

Key Words: Regional Development Agencies, Local Development, Turkey Economy, Development Policies,

Giriş

Bölgesel kalkınma kavramının ekonomi literatürüne girmesi II. Dünya Savaşı sırasında, gelişimi ise sonrasında olmuştur. Fakat savaş öncesi dönemde, özellikle 1929'daki "Büyük Buhrandan" sonra bu kavramın karşılığı olan yapının şekillendiği görülmektedir. Günümüzde ise bölgesel gelişmenin kavramsallaştırılması sürecinde ve bölgesel politikaların uygulanmasına yönelik stratejilerde, önemli değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bölgesel gelişme politikalarındaki bu değişimlerle beraber gelen gelişim süreci, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede, yerel düzeyde yeni düzenleme mekanizmalarının oluşmasına, yerel düzenlemelerin ve yeni yerel kurum ve kuruluşların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de ise bu gelişme süreci, biraz AB zorlamasına dayalı olarak, birazda planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarının pek başarı sağlamamasından ötürü yeniden gözden geçirme zorunluluğu olarak ortaya çıkmıştır.

Kalkınma Ajansları konusunu Türkiye'nin ilk kez ciddi anlamda düşünmesini gerektiren olay, 1999 Helsinki Zirvesidir. Bu zirvede AB'ye

aday ülke statüsü kazanan Türkiye aday ülkelerin yapmak zorunda olduğu yeniden yapılanma çalışmaları içerisinde yer alan bu yeni yerel yapılanma modelini tartışmaya başlamıştır. Bu süreç doğrultusunda öncelikle topluluk kurallarına uygun olarak hazırlanan ve İstatistik Açısından Taşra Yönetim Birimleri olarak bilinen Avrupa Birliği (NUTS) sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.

Devam eden süreçte Kalkınma Ajansları, ülkemizde 5449 sayılı Kanununun 08.02.2006 tarihinde Resmi Gazetede de yayımlanması ile resmen kurulmuşlardır. Kanununun da yapılan tanımlama ile Kalınma Ajansları; kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak için kurulan yerel birimler olarak ifade edilmektedir. Türkiye de şu anda kurulu bulunan yirmi altı adet kalınma ajansı vardır.

1. Bölge Kavramı

Geleneksel anlayışa göre bölge yan yana gelen yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş olan bir birimdir. Küresel anlayışta ise “bölge”, ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik koşulu olamayan yerellerin oluşturduğu, uluslar arası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken birimdir(Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 7).

Bir devlet için bölge ise; devlet içi kamu örgütlenmesinin bölünmesini şeklidir. Bölge Kavramı yer; yer, insan, iş ve ekonomi arasındaki etkileşimi de ifade eder(Johnson. 2001: 39). Temelde bölgenin esas alınan ayırt edici özeliği ise; devlet ile mevcut yerel yönetimler arasında orta düzeyde mekânsal, bir kademe olmasıdır (Wannop, 1995: 56). Bölge kavramının tanımlayıcı unsurları karmaşık olmasına rağmen kimi zaman bir devletten daha geniş alanları kapsadığı da olmaktadır(Keating, 1998: 9-10).

“Bölge” sözcüğünün, etimolojik bakımdan Roma dil havzasındaki karşılığı olan “regio”nun, “herhangi bir tarafa giden yön”, “gözün alabildiği alanla sınırlı çizgi”, “arazi”, “havza”, “çevre”, “saha”, “mahalle”, “il”, “ilçe” gibi çok çeşitli anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir(Özel, 2004: 99).

Ayrıca yönetim birimi olarak bölge çok değişik anlamları ifade eder. Bölge Belçika'da federalizme geçildiğinden bu yana bir federe devleti, İspanya'da özerk topluluğu, Fransa da ise bir yerel yönetim birimini ifade eder(Keating, 1998: 10). Avrupa Birliği bölgeyi, yarışan kuşlar şeklinde ekonominin motoru olarak görmektedir(Newmen, 2000, 39). Bölgesel politikanın merkezinde "bölge" kavramı, genel kabul görmüş eğilimler ile(Brasche, 2001: 13) Avrupa Birliği'ndeki işlev ve yapılarına göre(Apan, 2004: 42):

- Kutuplaşmış Bölge
- Türdeş Bölge
- Sınır ötesi Bölge
- Yönetim Bölgeleri
- Bağımsız Bölgeler
- Planlama Bölgeleri olarak ayrılmaktadır.

2. Bölgecilik

Bölgecilik küreselleşmenin getirdiği bütünleştirici ve eşitleyici sürece bir karşı olgu olarak gelişimini sürdürmektedir. Aynı zamanda ortak tarihsel ve etnik özelliklere sahip bölgelerde yaşayan insanların devlete karşı bağımsızlık ve ayrılıkçılık hareketlerini çağrıştıran bir kavram olarak ta karşımıza çıkmaktadır.

Bölgecilik talepleri ülkeler arasında da değişiklik gösterebilmektedir. Kimi ülkelerde bağımsızlık taleplerine dönüşürken bazı ülkelerde de ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelmektedir. Bu taleplerin devletin gücünü paylaşma, bu güce ortak olmak isteme gibi sonuçlar doğurabileceği endişesi de vardır(Keating, 1998: 51). Avrupa Birliği bağlamında bölgecilik konusuna bakıldığında ise bölgeciliğin, Avrupa'nın bütünleşme sürecini etkilemeyeceği, tersine bölgesel kimlik ve kendi geleceğini belirleme hakkının korunması suretiyle bütünleşmenin, tabandan tavana tamamlanacağı vurgulanmaktadır. AB'de bölgeciliğin, demokrasinin aşağıdan yukarıya yapılanma ilkesine uygun düştüğü de belirtilmektedir(Clark, 1998: 53-71).

3. Bölgeselleşme

Küreselleşme günümüz dünyasında ulus devlet olgusunu iki yönde etkilemektedir. Buna göre dünyanın geleceğini, devletler-üstü kuruluşlar ile devlet-altı kuruluşlar belirleyecektir. Böylece küreselleşme, ulus-devleti hem aşağıdan ve hem de yukarıdan etkileyen sonuçlar

yaratacaktır. Bu nedenle yerelleşme ve bunun bir boyuttu olan bölgeselleşme olgusu, bu etkilerin bir sonucudur (Keleş ve Erbay, 1999: 3-29). Bu manada bölgeselleşme (regionalism), birimlerin yönetim açısından güçlendirildiği, idari yönetsel bir sürece ve idari yönetim tekniğine karşılık gelen bir terim olarak tanımlanabilir(Mengi, 2003: 45).

Avrupa Birliğinin içerisindeki entegrasyonu sağlama sürecinde izlediği politikalar bugünkü bölgeselleşme kavramını önemli ölçüde belirlemiştir(Bayramoğlu, 2005: 39). Avrupa Birliği adem-i merkezileşmeyi (vatandaşlarına uzak ulusal devletler yerine onlarla birlikte, onlara daha yakın bölgesel birimleri muhatap alma politikası) bölgeselleşme ile güvence altına almayı hedeflemektedir(Nalbant, 1996: 230, Treuner, 2000: 25).

4. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Kalkınma ajansları; “merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finansa ettiği kurumlar” olarak tanımlanmaktadır (Kumral, 1993: 62). Başka bir tanımda Kalkınma Ajansı ilgili bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır, diye de tanımlanmaktadır (Koçberber, 2006: 37). Farklı bir tanımda; Kalkınma ajansları bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik açıdan gelişmesini hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan kurumlardır diye tanımlanmaktadır. Avaner, kalkınma ajanslarını; “Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır” diye ifade etmiştir(Avaner, 2005: 243).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA), Kalkınma Ajanslarını “sektörel ve genel kalkınma problemini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptar ve çözümleri geliştiren projeleri destekler” diyerek tanımlamıştır(<http://www.eurada.org/site/>, 12.12.2009).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini

geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamak olmaktadır. Belirtilen bu temel amaç dışında bölgesel kalkınma ajanslarının diğer amaçları ise şu şekilde sıralanabilmektedir(Ildırar, 2004: 124).

- İstihdamı artırmak,
- Bölgenin rekabet gücünü artırmak,
- İstihdam edilen işgücünün verimliliğini artırmak,
- Sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Bölgeye yapılan yatırımları artırmak.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının belirtilen amaçları doğrultusunda üstlendikleri özellikli fonksiyonları ise şunlardır(Ildırar, 2004: 124-141; Kayasü ve Diğerleri, 2003: 9):

- Belirtilen amaçlara ulaşabilmek için bölgesel stratejilerin hazırlanması,
- Bölgesel kalkınma için ayrılan fonları yönetmek,
- Bölgesel arazi kullanım planlarını hazırlamak ve düzenli olarak güncelleştirmek,
- Bölgesel bazdaki belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışan diğer resmi ve özel kurumlarla işbirliği yapmak,
- Bölgedeki mesleki eğitime katkıda bulunmak, personel alt yapısının geliştirilmesini sağlamak,
- Bölgeye yatırımcıları çekebilmek amacıyla bölgenin tanıtım ve reklâmını yapmak,
- Endüstri dışı alanları yetkili kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak olarak sıralanabilir.

Merkezi yönetim tarafından kurulan Kalkınma Ajansların yasal konumları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Almanya'da sınırlı sorumlu şirketler (kamu hukuku organizasyonları), İspanya'da kamu özel hukuk kuruluşları, Fransa'da karma ekonomi şirketleri, Belçika'da belediyeler arası ajanslar, Romanya'da vakıflar, Portekiz ve Polonya'da kamu özel sektör ortaklı şirketleri, İsveç'te limited şirketler, Çek Cumhuriyeti'nde anonim şirketler, Hollanda, İtalya ve İrlanda'da kamu limited şirketleri şeklinde yapılandırılmışlardır. ABD'deki yapı ise Avrupa'ya nazaran daha farklıdır (Demirci, 2005: 186).

4.1 ABD’de Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Amerika 1929 ekonomik krizinden çıkmak ve diğer bölgelere göre daha fazla etkilenen Tennessee Vadisi Bölgesini canlandırmak için 1933 yılında bu bölgede Dünyadaki ilk BKA Tennessee Valley Authority (TVA) adıyla kurulmuştur. Ağırlıklı olarak kırsal kesimin yaşadığı ve sekiz eyaletten oluşan bu bölgede kurulan bölgesel kalkınma idaresi; büyük baraj projelerini hayata geçirerek, düzensiz su rejiminin önüne geçmiş, elverişli hale gelen tarım alanları ve ürettiği elektrik enerjisi ile bölgeye sanayi yatırımlarını da çekerek göç veren bölge olmaktan çıkıp, göç alan bölge konumuna gelmiştir. Sonuç olarak bölgede ekonomi canlanmış ve istenilen kalkınma hedefine ulaşılmıştır. Ayrıca bölge ABD’nin en önemli tarım merkezlerinden biri haline gelmiştir (<http://www.locationusa.com>, 10.05.2010; Filiztekin, 2008: 97).

Etkili bölgesel kalkınma politikası için bölgesel düzeyde kurumsallaşmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla birçok ülkede bölgesel kalkınma ajansları kurulmaktadır. Bu kurumların değişik yapılarda kurumsallaşmakla beraber en belirleyici özellikleri bölgesel ölçekte örgütlenmeleridir. ABD’deki Tennessee (Tennessee Valley Authority), Türkiye’de GAP Bölge Kalkınma İdaresi ekonomik nedene dayalı bölgeselleşmenin bir örneği olarak nitelendirilebilir. Bölgeyi ekonomik kalkınmanın temel dinamiği olarak kabul eden yeni bölgeselleşme anlayışı kamu-özel-sivil toplum kuruluşları arasında işleyen bir kalkınma modelini beraberinde getirmiştir (Şahin, 2005: 135-143).

Geçen süreçte ABD’de çok sayıda kalkınma ajansı kurulmuştur. Bunlardan ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (US AID) ise ABD’deki diğer kalkınma ajanslarından farklı olarak ABD dışında yatırım yapmaya yönelik olarak politikalar ve stratejik ortaklıklar düzenler. Aynı zamanda, uluslararası işbirliği ile daha olumlu bir iş ortamı oluşturmak için yabancı ülkelere yatırım programları yöneltir. Kısacası, US AID ajansı çok uluslu kuruluşların desteği ile gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak daha rekabetçi iş ortamları oluşturmak için ABD sınırları dışında yatırım yapılacak ülkeleri belirleyerek bu bölgelere yatırımların aktarılmasını amaçlar. Burada asıl amaç geri kalmış bölgelerin kalkınması gibi görünse de çokuluslu şirketlerin çıkarları da göz ardı edilemeyecek boyuttadır (<http://www.usaid.gov/>, 21.05.2010).

4.2 AB’de Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Avrupa’da ise ilk kez bölgesel gelişmişlik farklarının yüksek olduğu Birleşik Krallık ve İtalya’da ortaya çıkan ajanslar çok farklı

yapılarda gelişmiştir. Birleşik Krallık'ta bölgesel kalkınma ajansları merkezi hükümet tarafından kurulmuş ve buradan sağlanan finansal kaynaklar ile çalışmaya başlamışlardır. Daha sonra geliştirdikleri kimi varlıklar ile kısmen kendi kendilerini finanse edebilir hâle gelmişlerdir. Buna karşılık İtalya'da, koalisyon hükümetlerinin süreksizliği ve zayıf merkezi iktidarların kaynakların yeniden dağıtımına dayalı bölgesel politika anlayışlarının çöküşüne cevap olarak Emilia Romagna bölgesinde 1973 yılında bölgenin büyüme amaçlı rekabetçi ekonomisini geliştirmek üzere bir ajans kurulmuştur(Filiztekin, 2008: 97).

Avrupa'da ilk kez bölgesel gelişmişlik farklarının yüksek olduğu İtalya ve Birleşik Krallıkta ortaya çıkan ajanslar, II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini silmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla Avusturya, Fransa, İrlanda ve Belçika'da 1950'li yıllarda, Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda, İskoçya ve Galler'de 1960'lı yıllarda, Yunanistan, İspanya, Danimarka ve Finlandiya'da ise 1980'li yıllarda kurulmaya başlanmıştır.

Avrupa Birliği Kalkınma Ajansı (European Union Development Agency- EUNIDA) EUNIDA Haziran 2006'da birliğe üye ülkelerin ekonomik kapasitelerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerini belirlemek için yine birliğe üye ülkeler tarafından kurulmuştur (<http://www.eunida.eu/>, 01.01.2010).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (The European Association of Development Agencies-EURADA) ise Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajanslar Birliği kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak Avrupa Komisyonu hizmetleri kapsamında kurulmuştur. AB üyeleri arasında bilgi alışverişi, diyalog ve uyum sağlayarak ekonomik kalkınmayı amaçlayan EURADA uluslararası işbirliğini de teşvik etmektedir. Ekonomik Kalkınma Konseyi (IEDC) aracılığıyla güçlü uluslararası bağlantıları olan ve Avrupa Birliği genelinde yaklaşık 150 bölgesel kalkınma ajansı üyeliğine sahip olan EURADA'nın Çin, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki kalkınma ajansları ile de bağlantıları vardır (www.eurada.org/,01.01.2010).

Ayrıca Ab'de Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi (Committee of the Regions-CoR) Bölgeler Komitesi Avrupa Birliği Antlaşması'yla kurulmuştur. Yerel ve bölgesel mercileri temsil eden CoR'un 27 AB ülkesinden 344 asil ve 344 yedek üyesi vardır. Asil ve yedek üyelerin görev süreleri dört yıl olup bünyesinde altı farklı komisyon barındırır. Komite çalışmalarını Lüksemburg'da yapar (www.cor.europa.eu, 01.01.2010). İlk toplantısını 9-10 Mart 1994 tarihinde yapmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması Konsey ve Komisyon'un bölgesel çıkarların söz konusu

olduğu eğitim, gençlik, kültür, toplum sağlığı, ekonomik ve toplumsal bütünleşme ve Avrupa çapında ulaşım, telekomünikasyon, enerji ağları gibi konularda Bölgeler Komitesi'nin görüşüne başvurmalarını hükme bağlamıştır. Bölgeler Komitesi bunun dışında re'sen de görüş bildirebilir. Bölgeler Komitesi'nin faaliyetleri yılda beş kez düzenlenen genel kurul toplantıları dışında sekiz komisyon ve dört alt komisyon tarafından yürütülür. Komite'ye bağlı bir özel komisyon Avrupa Birliği'nde kurumsal reform konusunda bir rapor hazırlamaktadır. 1999 Amsterdam Antlaşması'yla bağımsız bir yapıya kavuşan komite, Topluluk müktesebatıyla ilgili yerel konuları gündeme getirir ve yetki ikamesi prensibiyle çalışır. Buna göre Birlik hukukunun yerel veya bölgesel kurallardan daha verimli olmadığı durumlar dışında müdahale etmez. Komite, Birlik müktesebatının doğru uygulanmasını sağlarken bir yandan da yerel kuralların korunmasını sağlar (<http://www.abgs.gov.tr>, 01.01.2010).

Günümüzde Avrupa ülkelerinde kendi bölgelerinin kalkınması amacıyla ulusal ve uluslar arası düzeyde faaliyet gösteren farklı nitelik, yapı ve statüde iki yüzün üzerinde kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir. Bölgesel kalkınma ajanslarının kurulma amaçları olarak bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği desteklemek, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olmak, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ayrıca bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler aramaktır(Demirci, 2005: 196).

5 Türkiye'de Bölge Kavramı Ve Türkiye'nin Bölge Sınıflandırması

Türkiye'de bölge kavramı ülkenin topografya ve iklim koşullarına göre geliştirilmiş olup yedi bölgeye ayrılmıştır. Buradaki ayırım bölgesel politikalara hizmet amaçlı olmayıp, coğrafi gerekçelere dayanmaktadır(Şen, 2004: 29). Türkiye'de, coğrafi bölge ayırımı dışında, bölgesel planlama çerçevesinde homojen bölge ve kutuplaşmış (polarize) bölge ayırımı da yapılmıştır. Bunlara ek olarak Türkiye kendi şartlarına uygun olarak kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) kavramı geliştirilmiştir. Son olarak ise Avrupa Birliğine uyum sürecinde, Türkiye, NUTS sınıflaması yaparak yeni bir bölge ayırımını daha gerçekleştirmiştir. Aşağıda Türkiye de geçmişten günümüze kadar geçen sürede uygulanan bölge sınıflandırmaları verilmiştir.

- Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri
- Türkiye'de Homojen(Türdeş) Bölge Sınıflandırması(1963-1970)
- Türkiye'de Polarize(Kutuplaşmış) Bölge Sınıflandırması (1982)

- Türkiye’de Plan Bölge Sınıflandırması
- Türkiye’de Kalkınmada Öncelikli Yöre Sınıflandırması
- Türkiye’de İstatistikî Bölge Sınıflandırması (NUTS - 2002)

5.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Kavramının Gelişimi

Türkiye’de bölge-mıntıka tanımı ile ilk olarak 1927 yılı nüfus sayımında karşılaşmıştır. Ancak Türkiye bölgesel politikalarla ilk olarak 1960’lı yıllarda yer vermeye başlamış ve sekiz kalkınma planı gerçekleşmiş, dokuzuncusu (2007-2013) ise halen yürütülmektedir. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farkını gidermektir. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri azaltmamış ve hatta bazı bölgelerde artırmıştır.

5.2. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları kalınmayıp topyekûn kalkınma olarak amaçlayan plansız dönem ile kalınmayı bir plan dâhilinde ve öncelikleri olan bir program olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan planlı dönem olmak üzere iki başlık halinde inceleyebiliriz.

- Plansız Dönem
  - 1923-1953 Devletçilik Dönemi
  - 1950-1960 Liberal Dönem
- Planlı Dönem
  - Birinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1963-1967)
  - İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1968-1972)
  - Üçüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1973-1977)
  - Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1979-1983)
  - Beşinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1985-1989)
  - Altıncı Beş Yıllıktan Dönemi (1990-1994)
  - Yedinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1996-2000)
  - Sekizinci Beş Yıllık Plan Dönemi (2001-2005)
  - Dokuzuncu Beş Yıllık Plan Dönemi (2007-2013)

5.3. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikalarının Değerlendirilmesi

Kalkınma planlarının gerçek hedefi, GSMH’nın belirli bir oranda yükseltilmesini sağlamak olarak gözlenmiştir. Bu manda, bir kalkınma

planı olmaktan çok bir büyüme planı niteliği taşıyan Beş Yıllık Kalkınma Planları aynı zamanda gerçek bir sosyal içerikten yoksun sosyal yatırım ve transferlerin birer bakiye olarak ele alındığı ekonomiye ve verimliliğe verilen önemin sosyal gelişmeye verilmediği planlar olmuşlardır. Bu planların sosyal yönünün olmadığını gösteren en önemli kanıt ise planların mekân boyutuna sahip olmamalarıdır (Tolan, 1979: 173-174).

Yine kalkınma planlarında ortak özellik olarak karşımıza çıkan bir diğer unsur sürekli olarak ekonomik büyüme sorunu ön planda tutulmuş olmalarıdır. Gelir dağılımı ile kalkınma arasındaki ilişki, insan gücü, istihdam, yatırımların bölgesel dağılımı, kentleşme gibi sosyal sorunlar geriye atılmış bu konularda yapılacak yatırımları ekonomik kalkınmadan yapılacak fedakârlık olarak görmüşlerdir(Dalkıran, 1995: 11-14).

Gelişme sürecine geç girmiş Türkiye’de de bölgesel politikaların bu çerçevede içinde geliştiğini söylemek çok yanlış olmayacaktır. Türkiye’de pek çok kişi tarafından kabul edilen görüşe göre bölgesel planlama 1960 sonrası dönemde başlamıştır diyebiliriz(Filiztekin, 2008: 93-94).

Ülkemizde ilk bölgesel planlama çalışmasına 1950’li yılların sonlarına doğru başlanmış, bir kısmı potansiyel büyüme alanı olan 16 bölge belirlenmiş ve bu bölgelerde uygun çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizin batı ve kuzeybatı kesimleri başta olmak üzere bazı bölgelerde hızlı bir gelişme görülürken bazı bölgelerde ise istenilen gelişme sağlanamamıştır. Bunun üzerine, bölgesel kalkınma projeleri yeniden gözden geçirilmiş ve aşağıda belirtilen beş büyük projenin uygulanması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Bu projeler; DAP (Doğu Anadolu Projesi), DOKAP (Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Projesi), GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi), ZBK (Zonguldak, Bartın, Karabük Projesi) ve Yeşilirmak Havza Gelişim Projeleridir (<http://egitek.meb.gov.tr>, 11.03.2010).

6. Türkiye’de Kalkınma Ajansı Deneyimleri

Dünya’da II. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen BKA’ların, Ülkemizde ise 1990’lı yıllarda gündeme gelmeye başlamış fakat 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde AB standartlarına uygun hukuki ve idari çerçeve ile bölgesel politikaların oluşturulması gerektiği vurgusu yapıldıktan sonra gelişim süreci hızlanmıştır(Kedik, 2003: 148). Bu yüzden DPT’nin 2004-2006 yıllarını kapsayacak Ulusal

Kalkınma Planının da bu konuyla ilgili çalışmalara yer vereceği ifade edilmiştir(Sülün, 2005: 123). AB'ne üyelik sürecinin olmasa olmazlarından olan, bu çalışmaların sonuç vermesi ile ülkemizde de "Bölgesel Kalkınma Ajansı" yerine "Kalkınma Ajansı" adı altında kurulmaya başlanmıştır. Buradaki "bölge" kelimesinin kullanılmamasındaki amaç ülkemizde BKA'larla ilgili yaşanan ciddi tartışmaların sonucudur. Ülkemizde Kalkınma Ajansları bölgesel potansiyel ve dinamiklerin harekete geçirilmesi, büyümenin etkilerinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzelmesi ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi açısından oldukça olumlu bir rol oynayacağını söyleyenlerin yanında, mevcut şekilde kurulan Kalkınma Ajansları'nın çok önemli eksiklikler içerdiğini ve Kalkınma Ajanslarının beklenen yararı sağlamayacağını iddia edenler de vardır.

Türkiye'deki 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki kanununun yürürlüğe girdiği 08.02.2006 tarihli kanundan önce kurulan Kalkınma Ajansları da vardır.

Bunlardan ilki GAP Bölgesi içerisinde faaliyet gösteren GİDEM (Girişimci ve Destekleme Merkezleri)'dir. GİDEM'in amaçları arasında bölgedeki yatırımcılığı ve girişimciliği özendirmek; yerli ve yabancı sermayeyi bölgeye çekebilmek, yatırımcılar için gerekli danışmanlık hizmetlerini vermek ve işgücü üretim ve teknolojinin gelişmesinde etkin rol almak vardır. Bu hedefler doğrultusunda mikro ölçekli ve sosyal amaçlı projeler yürütülerek girişimcilere ve mevcut işletmelere verilen bilgilendirme hizmetleri dışında, buldukları yörenin özellikleri ve kaynaklarının üretime dönüştürülmesi yoluyla yeni istihdam olanaklarının sağlanmasında amaçlamaktadır(Berber ve Çelepçi, <http://www.metinberber.com>, 02.12.2009).

İkinci olarak ise 1992 yılında EGEV (EGE Ekonomiyi Geliştirme Vakfı) İzmir ve Ege Bölgesi'nin ekonomik gelişmesini hızlandırmak için hem yurtiçi hem de yurtdışı yatırımcıların bölgeye ilgisini arttırmak, tanıtım ve teşvik çalışmaları yürütmek ve bölgede aynı amacı taşıyan diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak için kurulmuştur (Berber ve Çelepçi, <http://www.metinberber.com> 02.12.2009).

EGEV'in hedefleri arasında çeşitli kurum ve kuruluşlarca ayrı ayrı yürütülen bölge ile ilgili çalışmaları koordine etmek, kaynak israfına yol açmadan en etkin ve verimli bir şekilde tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini yürütmekte vardır(<http://www.egev.org>, 18.08.2009).

Kalkınma Ajansları Kurulması ile ilgili kanun çıkmadan önce kurulan son ajans ise Türkiye'nin en eski odalarından biri olan Mersin

Ticaret ve Sanayi Odası'nın bünyesinde, 2002 yılı Haziran ayında faaliyete geçirilen Mersin Kalkınma Ajansıdır. Bu ajansı Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO) temsil etmektedir (<http://www.ris-mersin.info>, 18.08.2009).

Ajansın başlıca kuruluş amacı; kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini arttırmak, kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek olacaktır. Ajansın ortakları arasında bölgedeki belediyelerin ve ticaret odalarının yanı sıra Üniversitenin de olduğu görülmektedir. Ajansın kurulma aşamasında; EURADA, Info Murcia, Shannon ve Alsace Kalkınma Ajansları'ndan danışmanlık ve bilgi desteği alındığı MTSO tarafından belirtilmiştir (Berber ve Çelepci, <http://www.metinberber.com>, 02.12.2009).

Ajans'ın hedeflerini; turizm ve dış ticaretin geliştirilmesi, dışa açılımın sağlanması, tarım teknolojisinin geliştirilmesi ve bu alanlarda yapılan çalışmaların AB ve Dünya'ya açılabilir hale getirilmesi şeklinde ifadelendirilmiştir. Bu ajans diğer ajanslardan farklı olarak toplumsal sorunlarla da ilgilendiği göstermiş ve ciddi anlamda göç alan Mersin ilinin bu sorununun çözümü ile ilgili olarak yapılacak çalışmalara da yer vermiştir.

2000 yılında ise Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı (BAGEV) Antalya-Burdur-Isparta illerinde; ekonomik, sosyal, bilimsel gelişme ve kalkınmayı sağlamak, bölgenin stratejik gelişme planını hazırlamak amacı ile bölgenin Belediyeleri, Ticaret ve Sanayi Odaları ve yöredeki Üniversitelerinde katkıları ile kurulmuştur (<http://www.tepav.org.tr/>, 12.12.2009)

6.1. Türkiye'de Kalkınma Ajansları

Ülkemizde 1982 Anayasası'nın 126.maddesi kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlanması için birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurma iznini vermiştir (Eryılmaz, 2000; 107-108). Bu kanuna dayanarak, Türkiye'de Serbest Bölgeler, Bölge Valilikleri, Olağan Üstü Hal Bölge Valiliği, Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi kurulmuştur. Kalkınma Ajansları da yine anayasanın 126. Maddesi gerekçe gösterilerek kurulmuştur. Hepsi farklı amaçları gerçekleştirmek için kurulan bu yerel yönetim birimlerinden Kalkınma Ajansları da kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve

bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmuştur. Ülkemizde 5449 sayılı Kanununun, 25.01.2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmesi ve 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle Ülkemiz yeni bir yerel yönetim birimine kavuşmuştur (www.dpt.gov.tr, 12.12.2009).

Kanunun kabulünden sonra 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Çukurova Kalkınma Ajansı 06.01.2007 tarihinde, İzmir Kalkınma Ajansı da 13.01.2007 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır. 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur (www.dpt.gov.tr, 12.12.2009).

Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar’ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16.06.2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25.1.2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2 nci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu’nca 14.07.2009 tarihinde 16 tane daha Kalkınma Ajansı kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle Kalkınma Ajansları sayısı 26’ya yükselmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Kurulan Kalkınma Ajansları

TR31: İzmir	TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak
TR62: Adana, Mersin (Çukurova)	TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR10: İstanbul	TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
TR52: Karaman, Konya	TR51: Ankara
TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	TR61: Antalya, Burdur, Isparta
TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum	TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis	TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa	TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TR22: Balıkesir, Çanakkale	TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR32: Aydın, Denizli, Muğla	TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

Kaynak: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2009; <http://www.dpt.gov.tr>

7. Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları

Maddeler halinde ifade etmek gerekirse Kalkınma Ajanslarının Türkiye ekonomisine beklenen katkılarını şunlardır (<http://www.dpt.gov.tr>, 01.01.2010) ;

- Ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır.
- Ajanslar yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artıracaktır.
- Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç duyacağı planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.
- Ajanslar hem teknik kapasitesinin sağladığı bilgi birikimini, hem de aracılık ettiği kaynakları etkin bir şekilde kullanarak birden çok ili ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin mükerrerliklere yol açmadan ve kaynak israfı oluşturmadan gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.
- Ajanslar, bölgesel nitelikli projelerin en uygun yer seçimine göre, ideal büyüklükte, en uygun şartlarda ve nitelikte ve yeterli finansmanla gerçekleştirilmesi konusunda etkin rol alabilecektir.
- Ajanslar, gelişen dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara yönlendirmede çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, karar alma ve uygulama yapılarının katılımcılığa açık olması sayesinde toplumun kalkınma sürecine doğrudan ve aktif katılımını sağlayarak, yerel sahiplenmeyi oluşturacak ve pekiştirecektir.
- Ajanslar, bu bağlamda, bir taraftan küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken, diğer taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara taşıyacaktır. Burada, hem küresel şartların iyi yorumlanması ve yerlele iyi aktarılması, hem de yerel

potansiyelin tespiti ve toplanan yerel-bölgesel bilginin küresel piyasaya özgün ürünler veya hizmetler halinde pazarlanması ajanslar türünde teknik kapasitesi yüksek, uzmanlaşmış bir kurumun varlığını gerektirmektedir. Ajanslar aynı zamanda, uluslar arası düzeyde yapılacak tanıtımlara ve bu tanıtımlardan sorumlu birimlere her türlü desteği sağlayacaktır.

- Ülkemizde proje yapma ve uygulama anlayışı, genelde kendi içine kapalı bir ortamda geliştirilen projelere topyekün bir finansman aranması mantığına dayalıdır. Oysa özellikle uluslararası kurum ve kuruluşların çeşitli ülkelerde uyguladığı farklı nitelikteki projeler göstermiştir ki, projelerin başarısında yararlanıcının sağlayacağı maliyet paylaşımı veya eş finansmanın çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Maliyet paylaşımı yararlanıcının “elini taşın altına koyması” yaklaşımını yansıtmakta ve projelerde baştan ciddi bir sahiplenme ve ortaklık ruhu meydana getirmektedir. Ancak, projenin başarısında bu kadar önemli bir etkiye sahip olan bu uygulamayı yerel/bölgesel kalkınma hedefi doğrultusunda kullanabilecek esnek bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Ajanslar, bu bakımdan da sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirecektir. Bu sayede, farklı tarafların kaynakları gerçekten öncelikli projeler üstünde yoğunlaştırılabilir ve bu projelerin kısa sürede hayata geçirilmesi sağlanmış olacaktır.
- Ajansların yürüttüğü faaliyetler sadece yerel ve bölgesel kalkınma ile sınırlı kalmayacaktır. Normalde üreten bölgeler tarafından sübvansedilen, gelişme zorluğu yaşayan bölgelerin zaman içinde kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacaktır. Gelişme zorluğu çeken bölgelerin ve yörelerin çoğunda, girişimcilik ruhunu ve kültürünü harekete geçirip, yönlendirecek ve bunun için gerekli ilk destekleri sağlayacak kurumsal kapasite bulunmamaktadır. Ajanslar bu alanda faaliyet gösteren kurumlarla aktif işbirliği ve koordinasyon içinde kritik destekler sağlayarak, bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak geliştirecektir.
- Ajansların kuruluşunu öngören mevcut tasarı, bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını

önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirmektedir. Bu sayede, bölgesel gelişme planları ve programlarının daha gerçekçi hazırlanması sağlandığı gibi uygulama şansı da büyük oranda artmış olacaktır.

- Ajanslar ile Devlet Planlama Teşkilatının genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgeler arası gelişmişlik farkları giderilirken, ajansların yürüteceği çalışmalar ve projelerle aynı zamanda bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi hedefi de gözetilmiş olacaktır. Diğer taraftan ajanslar şeklinde önerilen bu yeni yapılanmada; sektörel ve bölgesel politikaların etkin bir şekilde planlanması ve entegre bir şekilde uygulanabilmesi de mümkün olacaktır.
- Ajanslar kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yüklenenler ve özellikle program ve proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır. Bu işbirliği sayesinde, başta DPT olmak üzere merkezi kuruluşlar, daha üst ölçekli politikaların ve uygulamaların geliştirilmesindeki enerji ve kapasitelerini daha etkin kullanabileceklerdir. Performansa dayalı kaynak tahsis mekanizması kullanılabilir ve bölgesel gelişme, yerel kalkınma alanında verimlilik ve etkinlik teşvik edilmiş olacaktır.
- Ajansların asli fonksiyonlarından birisi olan uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile planlamanın ve proje uygulamanın en önemli unsurlarından olan, ancak şu ana kadar gerçekleştirilememiş olan izleme ve değerlendirme etkin hale getirilmiş olacaktır.
- Ajansların izleme ve değerlendirme faaliyetleri kapsamında derlediği bilgiler gelecekte tasarlanacak politikalar, program ve projeler için de çok değerli girdiler sağlayacaktır. Böylece, ulusal düzeyde genel planlama ve kalkınma çalışmalarının etkinliğini destekleyen bir mekanizma oluşacaktır.
- Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmalarını için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır.
- Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekânsal, bölgesel ve sektörel

bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır. Bu sayede plan yapma pratiği merkezden yerele doğru mekân planlamasını da içerecek şekilde uygun bir kademelenme ve uyum içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.

- Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesiyle AB katılım öncesi hibeleriyle desteklenen bölgesel programların yerelde bu birimler tarafından koordine edilmesi sağlanacaktır. Proje birimlerinde bu alanda elde edilen bilgi, deneyim ve teknik altyapının ise geçici maddelerde yapılan düzenleme ile ajanslara aktarılması ve kaybolmaması sağlanacaktır. Ajanslar bu alanda da çok önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve gelecekte genişleyerek devam etmesi beklenen AB destekli bölgesel kalkınma programlarının, yereldeki uygulama ve koordinasyon altyapısını meydana getirecektir.

Günümüzde kurulma aşamasında olan 26 Kalkınma Ajansının kurulması tamamlandığında, bu kuruluşların kullanabileceği toplam kamu kaynağının tutarı yıllık yaklaşık 666 Milyon TL. olarak hesaplanmaktadır. Söz konusu 666 Milyonluk bu kaynağın; yüzde 68'inin (450 Milyon TL.) Genel Bütçe vergi gelirlerinden yapılacak transfer ile, yüzde 19'unun (127 Milyon TL.) Belediyelerin, yüzde 13'ünün (89 Milyon TL.) ise İl Özel İdarelerinin bütçelerinden transfer edilmesi suretiyle karşılanması öngörülmektedir. Ayrıca, bölgede bulunan illerin sanayi veya ticaret odalarının da ajanslar tarafından kullanılabilir bütçeye ortaklık ve maliyet paylaşımı esasına dayalı olarak katkı sağlayacakları da düşünüldüğünde Kalkınma Ajanslarının Türkiye ekonomisine katkısının önemli bir ölçüde olacağı düşünülmektedir (<http://www.dpt.gov.tr>, 01.01.2010).

Yine Türkiye'nin AB genişleme stratejisine dâhil edilmesinden sonra, AB ile Türkiye arasındaki Mali Programda Katılım Öncesi Strateji ile yeni bir çerçeveye oturtulmuştur. Helsinki Zirvesinde bu konuda, adaylık sürecinde AB tarafından Türkiye'ye verilecek yardımların tek bir çatı altında toplanması öngörülmüştür. Bu çerçevede, AB, tam üyelik sürecinde Katılım Ortaklığı kapsamında Türkiye'ye sağlamayı öngördüğü mali yardımların hukuki temelini oluşturan Tüzük, 26 Şubat 2001 tarihli AB Genel İşler Konseyi Toplantısında kabul edilmiştir. Buna göre, 1996-1999 yılları arasında yıllık ortalama 90 milyon Euro civarında, hibe şeklinde gerçekleşen mali yardım (kişi başına ortalama 1,4 Euro), 2000 yılından itibaren, yaklaşık iki katına çıkarılarak, 180 milyon Euro olarak gerçekleşmektedir (yaklaşık kişi

başı 2,8 Euro). Fakat diğer aday ülkeler ile kıyaslandığında bu yardım çok azdır. Örneğin aynı süreci yaşayan Yunanistan'a adaylık sürecinde 20 milyar 961 milyon Euro tutarında bir kaynağın hibe olarak aktarılması söz konusu olmuş, buda kişi başına 286 Euro olarak gerçekleşmiştir. Bu yardımlar o dönemde Yunanistan'da bölgesel bazdaki ajanslara aktarılmış ve yabancı sermaye de bu kaynaklarla doğru orantılı olarak kaynak aktarılan bölgelere giriş yapmışlardır(<http://www.tobb.org.tr>, 01.01.2010).

Dolayısıyla, Türkiye Kalınma Ajanslarını işler ve cazip hale getirise AB ile olan mali işbirliği boyutu da gelişecek ve AB' uyum fonlarının Kalkınma Ajanslarına aktarımının sağlanması bölgesel gelişmeyi hızlandıracaktır. Yine bu kaynakların yabancı yatırımcıya vereceği olumlu mesajın da etkisi ile yerel kalınma hızlanabilecektir. Topyekûn Kalkınmanın sağlanması için Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmedeki kararlılığı yanında kalkınma Ajanslarında göstereceği başarı da doğrudan etkili olacaktır.

Sonuç

Ulusal kalkınmanın, çeşitli toplum kesimleri ve bölgeler arasında dengeli bir işbölümü ile gerçekleştirilmesi ve buna paralel olarak kalkınmanın getirilerinin de kesimler ve bölgeler arasında dengeli dağılımı hükümet programlarının ve kalkınma planlarının öncelikli konuları arasında yer almıştır. Ekonomik refahın, toplum kesimleri, iller ve bölgeler arasında, kısacası mekânda dengeli dağılımının sağlanması, günümüz toplumlarında sosyal devlet anlayışının bir gereğidir.

Günümüzün gelişmiş toplumlarında, genel büyüme oranı ve ortalama gelir düzeyi, kalkınmışlığın tek göstergesi olarak görülmemektedir. Artık bu gelirin nasıl bir yapıda, hangi kesimlerin katkısıyla üretildiği ve kesimler arasında ve mekânda nasıl dağıldığı da gelişmişlik göstergeleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca, büyümenin ve gelişmenin sürdürülebilirliği bu hususları dikkate alan bir yönetim ve üretim yapısının varlığıyla doğru orantılı görülmektedir. Dengeli dağılımı dikkate almayan yönetim anlayışı ve politikalar, sadece sosyal adalatten uzaklaşmış olmamakta, aynı zamanda istikrarı temin etmekte de zorlanmakta ve sürdürülebilir bir gelişme performansı yakalayamamaktadır.

Ülkemizde de sürdürülebilir bir gelişme performansı ve aynı zamanda bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya

kavuşturulması için bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması için çeşitli projeler uygulanmıştır. Ancak, kalkınmada öncelikli yöreleri hedef alan bu proje ve destek uygulamaları, organize sanayi bölgeleri politikası, yatırımlarda devlet yardımları ve kırsal kalkınma projeleri ile birlikte yürürlüğe konulan bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında ve hedeflenen gelişme düzeyini ve ortamını oluşturmada beklenen etkiyi gösterememiştir. Bölge planlarının yeterli başarı elde edememesinin başlıca nedeni, kendine özgü bir finansman (bütçe) mekanizmasının bulunmaması ve yerelde etkin bir kurumsal yapıyla desteklenmemesi olmuştur.

Günümüzdeki Küreselleşme süreci, bütün toplumlara ve yerel-bölgesel ekonomilere tehditler yöneltirken, aynı zamanda bazı fırsatlar da sunmaktadır. Yerel aktörlerin küreselleşmenin tehditlerine karşı koyabilme yeteneğinin geliştirilmesi ve sunduğu fırsatlardan azami faydanın elde edilebilmesi, bu faktörleri iyi teşhis eden, yorumlayabilen ve bunlara uygun politikalar geliştirebilen kurumların varlığını gerektirmektedir.

Sonuç olarak, yerleşmelerin sorunları uzaktan planlama ile çözülememekte; imkânları, potansiyeli, içerdiği “gömülü” yerel gelişme bilgileri ise uzaktan algılanamamaktadır. Yeni planlama ve idari örgütlenme anlayışı içinde, uygun kurumsal altyapının oluşturulmasıyla birlikte planlamanın ilgili yerleşmelerde, yukarıdan-aşağıya değil aşağıdan-yukarıya başlatılan etkileşimli bir süreçle yapılması ve uygulanması gerekmektedir.

Tüm bu gerekçelerden ve ayrıca gelişmiş ülke deneyimlerinde bu yönde olmasından ötürü, kalkınma için en uygun ölçek bölgesel plan ölçeği, en uygun alan ise genellikle birden çok idari sınırı (ili) kapsayan ve Kalkınma Ajansların kuruluşuna temel teşkil edecek olan optimum “plan Bölgesi”dir. Optimum Plan Bölgesi’ni ifade eden Kalkınma Ajansları; bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, yerel ve küresel rekabetteki değişimler, AB’ye uyum sürecindeki yükümlülükler, finansal ve beşeri kaynakların rasyonel dağılımı zorunluluğu, çevresel duyarlılıktaki artış, yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve bu taleplerin etkin yönlendirilmesi ihtiyacı gibi nedenler; kalkınma ajanslarının oluşumunu ihtiyaçtan öte bir zorunluluk haline getirmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- APAN, Ahmet (2004), "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Ankara, Cilt:13, Sayı.4.
- AVANER, Tekin (2005), "BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?", **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Paragraf Yayınevi, Ankara.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2005), "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi", **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Der: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara.
- BERBER, Metin, Ebru ÇELEPÇİ, "Türk Bölgesel Kalkınma Politikaları'nda Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler>, (02.03.2009)
- BRASCHE, Ulrich (2001), **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul.
- CLARK, Gordon (1998), **Dynamics of Regional Growth in Europe**, Social and Political Factors, Clarendon Press, Oxford.
- DALKIRAN, Figen (1995), "Beş Yıllık Planlar Dönemi Kapanıyor", **Asomedy**, Şubat .
- DEMİRCİ, Aytül Güneşer (2005), "Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları", **Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, (Der.) Menaf TURAN, Paragraf Yayınları, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2000), **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayını, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (1982), **Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi**, Cilt: 2., DPT Yayın No: 1806, Ankara.
- EURADA (2009), <http://www.eurada.org/site/>
- FİLİZTEKİN, Alpay (2008), **Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar**, Tüsiad Yayınları, Graphis Matbaası, İstanbul.

<http://www.locationusa.com/UnitedStatesGovernmentAssistance/jul08/economic-development-organizations-agencies-USA.shtml>, 01.01.2010.

<http://www.usiad.gov/>, 21.05.2010.

<http://www.eunida.eu/>, 01.01.2010.

<http://www.cor.europa.eu>, 01.01.2010.

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=106>, 01.01.2010.

http://egitek.meb.gov.tr/aok/Aok_Kitaplar/AolKitaplar/Cografya_8/8.pdf.

<http://www.egev.org/?mode=other&Id=130&endId=1>, 18.08.2009.

http://www.ris-mersin.info/index.php?module=content&page_id=548, 18.08.2009

<http://www.tepav.org.tr/>, 12.12.2009.

http://www.dpt.gov.tr/bgyu/klklnmaajans/kalklnma_ajansNedir.html, 12.12.2009.

<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalklnmaajans/ajans.html>, 01.01.2010.

<http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html>, 01.01.2010.

ILDIRAR, Mustafa (2004), **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayıncılık, Ankara.

JOHNSON, D.A. (2001), **History of Regional Planning**, University of Tennessee, Elsevier ScienceLtd., USA.

KAYASÜ Serap ve Diğerleri (2003), **Yerel Bölgesel Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul.

KEATING, Michael (1998), **The New Regionalism in Western Europe**, Edward Elgar Publishing, Celtenham.

KEDİK, Didar (2003), **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Politikaya Yönelik Devlet Yardımları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

KOÇBERBER, Seyit (2006), “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 61, Ankara, ss.37-55.

KUMRAL, Neşe (1993), **Bölgesel Gelişme Politikası Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki**, DEÜ.SBE., İktisat Anabilim Dalı, yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Kamu-İş; C:11, S:3/2010

MENĞİ, Ayşegül (1998), **Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**, İmaj Yayınları, Ankara.

NEWMEN, P. (2000), "Changing Patterns of Regional Governance" , **Urban Studies**, Vol.37, No.5/6.

ÖZEL, Mehmet, (2004), "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 58, Sayı: 1 (Ocak-Mart), ss. 97-117.

SÜLÜN, Dilara (2005), **Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Esasları**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir.

ŞAHİN, Yeşim Edis (2005), "Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Değişim", **1. Yerel Ekonomiler Kongresi Bildiriler Kitabı**, Konya, ss.135-143.

ŞEN, Zelal (2004), **Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi**, Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.

TREUNER, Peter (2000), **Bölgesel Kalkınma Politikasının Hazırlanmasında Karşılaşılan Sorunlar, Aday Ülke Deneyimleri**, TÜSEV Yayınları, Ankara.

TOLAN, Barlas (1979), "Kalkınma Planlarının Mekansal Görünümü Üzerine", **AİTİA Yönetim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1-2.

WANNOP, Uurlan (1995), **The Regional İmperative. Regional Governance in Britain**, Europe and the United States, London.